

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Ανάπτυξη της Υπαίθρου και Πολιτικές

Ενότητα : Ύπαιθρος και αγροτικός χώρος

Κίζος Αθανάσιος

Τμήμα Γεωγραφίας

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο **«Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου»** έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

1. Σκοποί ενότητας.....	4
2. Περιεχόμενα ενότητας	4
2.1 Εισαγωγή στο μάθημα, παρουσίαση του περιεχομένου και της προβληματικής του. Γενικοί ορισμοί και μέθοδοι ανάλυσης που θα χρησιμοποιηθούν	4
2.1.1 Από Τον Αγροτικό Χώρο Στην Ύπαιθρο	4
2.1.1.1 Εισαγωγή: Έννοιες και Βασικοί Ορισμοί	4
2.1.1.2 Ορισμοί της Υπαίθρου.....	6
2.1.1.3 Οι σύγχρονες αντιλήψεις για την ύπαιθρο: η ‘υπαιθρότητα’	10
2.1.2 Ανάπτυξη Της Υπαίθρου, Ορισμοί Και Περιεχόμενο, Από Τις Πρακτικές Στη Θεωρία	11
2.1.2.1 Γενικά για την ανάπτυξη.....	11
2.1.2.2 Από την Εξωγενή στην Ενδογενή Ανάπτυξη και στην Ανάπτυξη της Υπαίθρου	12
2.1.2.3 Η Ανάπτυξη Της Υπαίθρου	15

1. Σκοποί ενότητας

Στόχος της θεματικής αυτής ενότητας είναι η παρουσίαση της υπαίθρου και του αγροτικού χώρου. Επίσης αναλύεται η σχέση του αγροτικού χώρου με την ύπαιθρο και την ανάπτυξή της. Τέλος παρουσιάζεται το "πέρασμα" από την εξωγενή στην ενδογενή και βιώσιμη ανάπτυξη της υπαίθρου.

2. Περιεχόμενα ενότητας

2.1 Εισαγωγή στο μάθημα, παρουσίαση του περιεχομένου και της προβληματικής του. Γενικοί ορισμοί και μέθοδοι ανάλυσης που θα χρησιμοποιηθούν

2.1.1 Από Τον Αγροτικό Χώρο Στην Ύπαιθρο

2.1.1.1 Εισαγωγή: Έννοιες και Βασικοί Ορισμοί

Οι λέξεις και οι ορισμοί των εννοιών στις επιστήμες είναι ένα θέμα με μεγάλη σημασία, καθώς ακόμη και λεπτές διαφορές στις αποχρώσεις των εννοιών μπορεί να διαφοροποιήσουν εντελώς το πλαίσιο αναφοράς μέσα στο οποίο χρησιμοποιούνται και στο τέλος να καταλήξουν σε 'διαφορετικές γλώσσες'. Είναι έτσι πολύ σημαντικό να καθορίζουμε και να ξεκαθαρίζουμε τις έννοιες στις οποίες αναφερόμαστε και να προσπαθούμε να τις χρησιμοποιούμε με τρόπο συμβατό με προηγούμενους ορισμούς και έννοιες και σύμφωνα με την καθιερωμένη επιστημονική πρακτική. Οι επιστημονικοί νεολογισμοί άλλωστε είναι αποτέλεσμα προσεγγίσεων διαφορετικών από τις ως τότε καθιερωμένες, για τις οποίες απαιτείται ένα καινούργιο λεξιλόγιο, για να τονίσει τις διαφορές από τις προηγούμενες έννοιες. Όλα αυτά δεν σημαίνουν βέβαια ότι το περιεχόμενο και ο τρόπος χρήσης των λέξεων και των εννοιών που αντιπροσωπεύουν παραμένει σταθερός και αναλλοίωτος σε μεγάλες χρονικές περιόδους. Ακριβώς το αντίθετο συμβαίνει: το περιεχόμενο και ο τρόπος χρήσης των λέξεων και των εννοιών διαφοροποιείται συνεχώς. Τα παραδείγματα αφθονούν. Έτσι, ένας φυσικός του 17ου αιώνα θα είχε σημαντική δυσκολία να παρακολουθήσει τις σημερινές συζητήσεις περί μάζας και βάρους, καθώς οι έννοιες αυτές την εποχή του είχαν εντελώς διαφορετικό περιεχόμενο. Ένας γεωγράφος των αρχών του 20ου αιώνα θα είχε επίσης σημαντικές δυσκολίες να κατανοήσει το περιεχόμενο της έννοιας του πολιτισμικού τοπίου σήμερα. Καθίσταται λοιπόν απαραίτητο να είμαστε από την αρχή της οποιασδήποτε προσπάθειας ανάλυσης και έρευνας οποιονδήποτε φαινομένων όσο το δυνατόν περισσότερο συγκεκριμένοι σχετικά με τις έννοιες που χρησιμοποιούμε, τους ορισμούς τους, το περιεχόμενό τους, τις μεθόδους και τις διαδικασίες μέτρησης τους.

Στο συγκεκριμένο μάθημα, θα ασχοληθούμε με την ανάπτυξη της υπαίθρου, δηλαδή θα αναλύσουμε πρώτα το περιεχόμενο και τις μεταβολές του των εννοιών που μας ενδιαφέρουν, δηλαδή της ανάπτυξης και της υπαίθρου, καθώς και άλλων 'συγγενών' εννοιών που υπάρχει περίπτωση να περιπλέξουν την συζήτηση. Έτσι, πρέπει να καθορίσουμε τι ακριβώς θα εννοούμε όταν αναφερόμαστε στην ανάπτυξη, στην ύπαιθρο, στον αγροτικό χώρο και στην ανάπτυξη της υπαίθρου.

Στο μάθημα αυτό λοιπόν και στις σημειώσεις που ακολουθούν, ως *γεωργία* και *γεωργική παραγωγή* θα νοείται η φυτική παραγωγή, ως *αγροτική παραγωγή* θα νοείται

η γεωργία, η κτηνοτροφία, η δασοκομία. Ως δραστηριότητες πρωτογενούς τομέα θα νοούνται όλες οι παραπάνω με την προσθήκη της αλιείας και των ορυχείων.

Έτσι, η έννοια του *αγροτικού χώρου* περιλαμβάνει τις περιοχές στις οποίες ασκούνται δραστηριότητες αγροτικής παραγωγής και η *ανάπτυξη του αγροτικού χώρου* ή η *αγροτική ανάπτυξη* αναφέρεται στην ανάπτυξη των δραστηριοτήτων της αγροτικής παραγωγής.

Η έννοια της *υπαίθρου* είναι ευρύτερη από αυτή του αγροτικού χώρου και περιλαμβάνει και όλες τις υπόλοιπες δραστηριότητες που ασκούνται στον χώρο που ορίζεται ως ύπαιθρος (αναλυτικά στη συνέχεια οι ορισμοί). Η διαφορά λοιπόν μεταξύ 'αγροτικού χώρου' και 'υπαίθρου' είναι ποιοτική: ο αγροτικός χώρος αναφέρεται σε συγκεκριμένες *δραστηριότητες* που λαμβάνουν χώρα σε αδιευκρίνιστο χωρικό πλαίσιο, ενώ η ύπαιθρος αναφέρεται σε αδιευκρίνιστες δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα σε συγκεκριμένο *χωρικό πλαίσιο*. Ο συμβατικός ορισμός της έννοιας άλλωστε είναι καθαρά χωρικός: «τα έξω από τις πόλεις μέρη, η εξοχή» (Ελληνικό Λεξικό, σελ. 794). Όπως όμως όλες οι έννοιες που αναφέρονται στην σχέση του ανθρώπου με τον χώρο, το περιεχόμενο της έχει μεταβληθεί σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες. Στη συνέχεια, θα επιχειρηθεί η σταδιακή οικοδόμηση του περιεχομένου της έννοιας και της μεταβολής του. Έτσι, αρχικά θα δοθούν οι διοικητικοί και πολιτικοί ορισμοί της υπαίθρου που χρησιμοποιούνται από εθνικούς και υπερεθνικούς οργανισμούς και στη συνέχεια μια σύντομη περιγραφή του περιεχομένου και των ορισμών σύγχρονων επιστημονικών προσεγγίσεων. Η περιγραφή αυτή συμπεριλαμβάνει και τη σταδιακή μετάβαση από τον *'αγροτικό χώρο'* στην *'ύπαιθρο'*.

Η παράθεση αυτή των ορισμών που θα χρησιμοποιηθούν δεν πρέπει να δώσει την εντύπωση ότι αυτό το σύστημα χρησιμοποιείται παντού ή ότι αποτελεί κάτι οριστικό και παγιωμένο. Δύο ζητήματα γενικά προκύπτουν που αφορούν στους παραπάνω ορισμούς. Το πρώτο ζήτημα έχει να κάνει με το περιεχόμενο των όρων. Ο όρος 'ύπαιθρος', αν ως λέξη υπήρχε, έχει εισαχθεί στην συζήτηση της 'μελέτης της εξοχής' για να διαχωριστεί η προσέγγιση αυτή από τις καθιερωμένες αγροτικές μελέτες, που αναφέρονταν στενά στον αγροτικό τομέα. Το δεύτερο ζήτημα είναι σημαντικότερο από το πρώτο και έχει να κάνει με την απόδοση στα Ελληνικά μιας σειράς από όρους της διεθνούς βιβλιογραφίας για τέτοια θέματα. Η εισαγωγή του όρου 'ύπαιθρος' (rural στα Αγγλικά), έχει γίνει εδώ και λίγες δεκαετίες στην επιστημονική θεωρία και πρακτική του Δυτικού κόσμου, αλλά η αντίστοιχη μετάφραση στα Ελληνικά αποδιδόταν ως πρόσφατα ως 'αγροτικό', καθώς η ύπαιθρος ταυτιζόταν με τον αγροτικό χώρο. Η σύγχυση αυτή έχει παραμείνει στην Ελληνική βιβλιογραφία και ενώ στη διεθνή ο όρος 'ύπαιθρος' έχει καθιερωθεί ως έννοια διακριτή από αυτή του αγροτικού χώρου, στην Ελλάδα δεν έχει πραγματοποιηθεί ακόμη αυτή η ρητή διάκριση, με αποτέλεσμα ακόμη και επίσημες μεταφράσεις Κανονισμών και Αποφάσεων της ΕΕ να αναφέρονται στην 'αγροτική ανάπτυξη' και όχι στην 'ανάπτυξη της υπαίθρου' ή να αναφέρονται εναλλακτικά στις δύο έννοιες θεωρώντας τις ταυτόσημες. Θα πρέπει λοιπόν να έχουμε στο μυαλό μας όλα αυτά όταν συναντάμε τους όρους αυτούς στην Ελληνική βιβλιογραφία. Εδώ θα τηρηθεί η διάκριση: rural: ύπαιθρος, agricultural: αγροτικός.

Οι σημειώσεις που ακολουθούν αποτελούν συμπλήρωμα των παραδόσεων του Μαθήματος «Ανάπτυξη της Υπαιθρου και Πολιτικές» του Τμήματος Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Για περισσότερες λεπτομέρειες οι ενδιαφερόμενοι πρέπει να ανατρέξουν στην ενδεικτική βιβλιογραφία που δίνεται στο τέλος των σημειώσεων αυτών. Η δομή των σημειώσεων ακολουθεί αυτή των παραδόσεων και οργανώνεται σε 6 ενότητες: η πρώτη ενότητα αναφέρεται στο γενικό περιεχόμενο και στην προβληματική του μαθήματος και δίνει τους ορισμούς και το περιεχόμενο των βασικών εννοιών, με σύντομη ιστορική αναδρομή στις μεταβολές τους. Οι κύριες έννοιες είναι ο αγροτικός χώρος, η ύπαιθρος και η ανάπτυξη της υπαίθρου. Η δεύτερη ενότητα αναφέρεται στις σύγχρονες γεωγραφίες της υπαίθρου, μέσα από τις οποίες προκύπτουν οι *πρακτικές* της ανάπτυξης της υπαίθρου, οι οποίες συζητούνται στην τρίτη ενότητα. Οι πρακτικές αυτές αποτελούν άμεση συνέπεια των γεωγραφιών και μέσα από τη σύνθεση τους επιχειρείται στη συνέχεια (τέταρτη ενότητα) να ανιχνευτεί το γενικό πλαίσιο μιας *θεωρίας* της ανάπτυξης της υπαίθρου. Έπειτα από την ολοκλήρωση της διαπραγμάτευσης της θεωρίας και της πρακτικής της ανάπτυξης της υπαίθρου, αναλύονται (πέμπτη ενότητα) οι *πολιτικές* ανάπτυξης της υπαίθρου, με έμφαση σε αυτές της ΕΕ. Δίνεται η εξέλιξη από τις διαρθρωτικές πολιτικές στις πολιτικές ανάπτυξης της υπαίθρου ως δεύτερου πυλώνα της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) και η αποτίμηση εφαρμογής τους. Οι σημειώσεις ολοκληρώνονται με την έκτη ενότητα, όπου γίνεται ανακεφαλαίωση της συζήτησης που έχει προηγηθεί με την παρουσίαση της Ελληνικής εμπειρίας στις πρακτικές της ανάπτυξης της υπαίθρου και στην εφαρμογή των σχετικών πολιτικών, με ταυτόχρονη συζήτηση και των μελλοντικών προοπτικών της Ελληνικής υπαίθρου.

2.1.1.2 Ορισμοί της Υπαιθρου

Στον ορισμό που δόθηκε παραπάνω, η ύπαιθρος ορίζεται ως αρνητική έννοια, δηλαδή ως κάτι που 'περισσεύει' όταν οριστούν οι αστικές περιοχές. Το χαρακτηριστικό αυτό του ορισμού είναι κοινό με τους κυριότερους διοικητικούς ορισμούς της ΕΣΥΕ, του ΟΟΣΑ, της ΕΕ και άλλων χωρών της Ευρώπης για την ύπαιθρο: σε όλους ορίζεται ως 'αυτό που περισσεύει' όταν οριστούν οι αστικές περιοχές με κριτήρια καθαρά αστικού προσανατολισμού όπως η πληθυσμιακή πυκνότητα και γενικά οι αστικές συγκεντρώσεις (Hoggart et al, 1995, Halfacree, 1995).

Από αυτούς ο απλούστερος είναι αυτός της ΕΣΥΕ, που αναφέρεται σε οικισμούς και όπου χρησιμοποιείται μόνο ο πληθυσμός του οικισμού ως κριτήριο διάκρισης. Ως πρόσφατα, χαρακτηρίζονταν *αγροτικές* οι περιοχές που έχουν πληθυσμό μικρότερο από 2000 κατοίκους, *ημιαστικές* οι περιοχές με πληθυσμό από 2.000 ως 10.000 κατοίκους και *αστικές* οι περιοχές με πληθυσμό μεγαλύτερο από 10.000 κατοίκους.

Σήμερα, έχουν καταργηθεί οι ημιαστικές περιοχές και έχουν ενσωματωθεί στις αστικές (Πίνακας 1).

Στον ορισμό του OECD (OECD, 1994), χρησιμοποιούνται οικισμοί και περιφέρειες ως χωρικές ενότητες αναφοράς. Το βασικό κριτήριο διάκρισης που χρησιμοποιείται είναι η πληθυσμιακή πυκνότητα και οι οικισμοί χαρακτηρίζονται αστικοί ή αγροτικοί με όριο τους 150 κατοίκους ανά km². Οι περιφέρειες χαρακτηρίζονται ως *κυρίως υπαίθριες*, όταν οι αγροτικοί τους οικισμοί είναι πάνω από το 50% του συνόλου των οικισμών στην Περιφέρεια, *μερικώς υπαίθριες*, όταν οι αγροτικοί οικισμοί αντιπροσωπεύουν 15 με 50% του συνόλου των οικισμών τους και *κυρίως αστικές*, όταν οι αγροτικοί οικισμοί αντιπροσωπεύουν λιγότερο από 15% του συνολικού αριθμού των οικισμών τους (Πίνακας 1).

Η Διεύθυνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και ο EUROSTAT (CEC, 1997a), χρησιμοποιούν *περιοχές* ως χωρικές ενότητες αναφοράς και βασίζουν τον διαχωρισμό τους σε παρόμοια βάση με αυτή του OECD, με τη διαφοροποίηση ότι τώρα πρόκειται για τον βαθμό αστικοποίησης, ο οποίος εξαρτάται από την πληθυσμιακή πυκνότητα της περιοχής και τον απόλυτο πληθυσμό των δήμων των περιοχών. Έτσι ορίζονται περιοχές, *πυκνοκατοικημένες*, οι οποίες περιλαμβάνουν συγκροτήματα δήμων, το καθένα από τους οποίους έχει πυκνότητα μεγαλύτερη από 500 κατοίκους ανά km² και πληθυσμό μεγαλύτερο από 50.000 κατοίκους, *ενδιάμεσες*, οι οποίες περιλαμβάνουν συγκροτήματα δήμων, το καθένα από τους οποίους έχει πυκνότητα μεγαλύτερη από 100 κατοίκους ανά km², οι οποίοι όμως δεν ανήκουν σε πυκνοκατοικημένες περιοχές και πληθυσμό για την ζώνη μεγαλύτερο από 50.000 κατοίκους και *αραιοκατοικημένες*, οι οποίες περιλαμβάνουν συγκροτήματα δήμων που δεν μπορούν να ταξινομηθούν στις πυκνοκατοικημένες και ενδιάμεσες περιοχές. Η έκταση των περιοχών αυτών πρέπει να είναι τουλάχιστον 100 km² (Πίνακας 1).

Εθνικές προσεγγίσεις διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους. Για παράδειγμα στο Ηνωμένο Βασίλειο, αν και έχει υιοθετηθεί πρόσφατα η τυπολογία του OECD για τις περιφέρειες (Harrington and O'Donogue, 1998), υπάρχουν πολλές διαφορετικές τυπολογίες και προσπάθειες ορισμού της υπαίθρου ανάλογα με την υπηρεσία που τις πραγματοποιεί, σε επίπεδο μικρών διοικητικών ενοτήτων (LAD, πρακτικά μικρών επαρχιών). Μια τέτοια (Harrington and O'Donogue, 1998) παρουσιάζεται στον Πίνακα 1 και χρησιμοποιεί 9 σταθμισμένες μεταβλητές (δημογραφικές, χωρικές και παραγωγικές) για να καταλήξει σε τέσσερις κατηγορίες υπαίθρου: Εξαιρετικά υπαίθριες, Ενδιάμεσα υπαίθριες, Ενδιάμεσα μη υπαίθριες και Εξαιρετικά μη υπαίθριες περιοχές.

Στην Γαλλία, ο εθνικός ορισμός της υπαίθρου (RECLUS, 1998), ξεκινά από τον ορισμό των αστικών και υπαίθριων κοινοτήτων, με μοναδικό κριτήριο τον πληθυσμό και κριτήριο τους 2.000 κατοίκους. Ο ορισμός αυτός συμπληρώνεται με τον διαχωρισμό του εδάφους της χώρας με τη χρήση μιας σχετικά πολύπλοκης τυπολογίας για την πόλη και τα αστικά κέντρα. Με βάση αυτή την τυπολογία διαχωρίζονται 3 τύποι περιοχών (RECLUS, 1998): οι αστικοί πόλοι, με περισσότερους από 5.000 εργαζομένους, τα περιαστικά κέντρα και οι μικρότεροι πόλοι (όπου το 40% του ενεργού πληθυσμού εργάζεται σε αστικά κέντρα) και οι κατά κύριο λόγο περιοχές της υπαίθρου, στις οποίες όμως μπορεί να περιλαμβάνονται και οικισμοί μεγαλύτεροι των 2.000 κατοίκων αν δεν πληρούνται τα υπόλοιπα κριτήρια. Περισσότερο πολύπλοκες τυπολογίες χρησιμοποιούνται από διάφορες Υπηρεσίες και εδώ (RECLUS, 1998).

Στις ΗΠΑ, ο ορισμός της Στατιστικής Υπηρεσίας (ERS/USDA, 2003) διαχωρίζει την ύπαιθρο από τις πόλεις με κριτήριο τον πληθυσμό (οικισμοί με πληθυσμό μικρότερο

των 2.500 κατοίκων θεωρούνται υπαίθριοι). Ο διαχωρισμός της χώρας σε υπαίθρο και αστικά κέντρα όμως ακολουθεί τη διαδικασία του αποκλεισμού. Έτσι, ορίζονται δύο τύποι αστικών περιοχών, οι αστικές περιοχές και τα αστικά συγκροτήματα (urban clusters). Οι αστικές περιοχές είναι όλες οι περιοχές όπου υπάρχει συγκέντρωση πληθυσμού μεγαλύτερη των 50.000 κατοίκων, χωρίς απαραίτητα να είναι αυτός συγκεντρωμένος σε μια πόλη, αλλά ο πυρήνας της περιοχής πρέπει να έχει πυκνότητα μεγαλύτερη των 1.000 κατοίκων /mile², αλλά μπορεί να περιέχει και περιαστική περιοχή με πυκνότητα τουλάχιστον 500 κατοίκων /mile². Τα αστικά συγκροτήματα έχουν κατοίκους από 2.500 ως 50.000. Όλες οι υπόλοιπες περιοχές αποτελούν την υπαίθρο. Ένας ακόμη ορισμός στις ΗΠΑ (ERS/USDA, 2003) βασίζεται στις κομητείες (αντίστοιχες περίπου με τις Ελληνικές επαρχίες, αλλά μεγαλύτερες σε μέγεθος), ορίζοντας 3 κατηγορίες: Μετροπολιτικές περιοχές, οι οποίες περιλαμβάνουν κομητείες με μια ή περισσότερες αστικές περιοχές ή κομητείες που είναι οικονομικά συνδεδεμένες με αστικούς πυρήνες (μέτρηση με βάση μετακινήσεις για εργασία), Μικροπολιτικές περιοχές, οι οποίες περιλαμβάνουν κομητείες με πληθυσμό μεγαλύτερο των 10.000 κατοίκων και οι υπόλοιπες περιοχές ορίζονται ως περιοχές «χωρίς πυρήνα». Η υπαίθρος περιλαμβάνει τις δύο τελευταίες κατηγορίες περιοχών. Όλα τα παραπάνω παρουσιάζονται συγκεντρωτικά στον Πίνακα 1.

Συνοψίζοντας, οι παραπάνω ορισμοί (και με την μικρή εξαίρεση αυτών του Η.Β.), φανερώνουν τον μονοδιάστατο τρόπο ορισμού και αντιμετώπισης της υπαίθρου ως μιας χωρικής κατηγορίας με περιοχές που βασικά «δεν είναι πόλεις». Επίσης στους ορισμούς αυτούς επικρατεί η θεώρηση του χώρου ως μια «συνέχεια» (continuum) αστικού και αγροτικού χώρου και υπονοείται ότι στις περιοχές αυτές κυριαρχεί απόλυτα η αγροτική παραγωγή ως η μοναδική αξιόλογη οικονομική δραστηριότητα (Marsden, 1996, Γούσιος, 1999, Marsden, 1999, Καρανικόλας και Μαρτίνος, 1999, Gray, 2000, Richardson, 2000). Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα όπως θα δούμε και αναλυτικά στη συνέχεια, τον σχεδιασμό και εφαρμογή πολιτικών για την υπαίθρο με αποκλειστικό άξονα την προστασία και ανάπτυξη του αγροτικού τομέα.

Πίνακας 1. Ορισμοί της Υπαίθρου

Χώρα – Οργανισμός	Χωρική Ενότητα	Ορισμός	Κριτήρια διάκρισης
Ελλάδα (ΕΣΥΕ)	Οικισμοί (Κοινότητες)	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Αγροτικοί</i>: πληθυσμός <2.000 κατοίκους, • <i>Ημιαστικοί</i> 2.000< κατοίκ. <10.000 • <i>Αστικοί</i>: πληθυσμός >10.000 κατοίκους 	Πληθυσμός οικισμών
OECD	Οικισμοί και περιφέρειες	<p>Οικισμοί:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αστικοί: πληθ. πυκνότητα >150 κατ./km² • Αγροτικοί: πληθ. πυκνότητα <150 κατ./km² <p>Περιφέρειες:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Κυρίως υπαίθριες</i>: αγροτικοί οικισμοί >50% συνόλου οικισμών • <i>Μερικώς υπαίθριες</i>: αγροτικοί οικισμοί 15 με 50% συνόλου οικισμών • <i>Κυρίως αστικές</i>, αγροτικοί οικισμοί <15% συνόλου οικισμών 	<p>Οικισμοί: πληθυσμιακή πυκνότητα (όριο 150 κατοίκους ανά km²)</p> <p>Περιφέρειες: Είδος οικισμών</p>
ΕΕ (Δνση Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης Ευρωπαϊκής Επιτροπής και EUROSTAT)	Περιοχές τουλάχιστον 100 km ² .	<ul style="list-style-type: none"> • Περιοχές <i>πυκνοκατοικημένες</i>: συγκροτήματα δήμων, με πυκνότητα >500 κατοίκους/km² και πληθυσμό >50.000 κατοίκους, • Περιοχές <i>ενδιάμεσες</i>: συγκροτήματα δήμων, με πυκνότητα >100 κατοίκους/km², και πληθυσμό >50.000 κατοίκους • Περιοχές <i>αραιοκατοικημένες</i>: με υπόλοιπα συγκροτήματα δήμων 	<p>Βαθμός αστικοποίησης:</p> <p>εξαρτάται από πληθυσμιακή πυκνότητα και πληθυσμό των δήμων των περιοχών</p>
Ηνωμένο Βασίλειο	Μικρές διοικητικές ενότητες και περιφέρειες	<p>Για Περιφέρειες κριτήρια OECD</p> <p>Για μικρές διοικητικές ενότητες (LAD) μεγάλη ποικιλία προσεγγίσεων ανάλογα με υπηρεσία. Μια πρόσφατη τυπολογία με βάση 9 μεταβλητές καθορίζει τέσσερις κατηγορίες:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Εξαιρετικά υπαίθριες • Ενδιάμεσα υπαίθριες • Ενδιάμεσα μη υπαίθριες • Εξαιρετικά μη υπαίθριες 	<p>Για Περιφέρειες κριτήρια OECD</p> <p>Για μικρές διοικητικές ενότητες μεταβλητές:</p> <p>Δημογραφικές (πυκνότητα, ποσοστό γυναικών 15-45 ετών, ποσοστό ηλικιωμένων >65 ετών)</p> <p>Χωρικές (απόσταση από αστικά κέντρα, κτίρια/έκταση)</p>

			Παραγωγικές (ποσοστό αγροτικών εκμεταλλεύσεων)
Γαλλία	Οικισμοί και Κοινότητες (διοικητικές ενότητες)	<p>Οικισμοί:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αστικοί: πληθυσμός >2.000 κατ. • Υπαίθρου: πληθυσμός <2.000 κατ. <p>Κοινότητες:</p> <p>Αστικοί πόλοι, (>5.000 εργαζομένους)</p> <p>Περιαστικά κέντρα (40% ενεργού πληθυσμού εργάζεται σε αστικά κέντρα)</p> <p>Κατά κύριο λόγο περιοχές υπαίθρου</p>	<p>Οικισμοί: πληθυσμός (όριο 2.000 κατοίκους)</p> <p>Κοινότητες: Εργαζόμενοι, τόπος εργασίας</p>
ΗΠΑ	Οικισμοί και επαρχίες (διοικητικές ενότητες)	<p>Οικισμοί:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αστικοί: πληθυσμός >2.500 κατ. • Υπαίθρου: πληθυσμός <2.500 κατ. <p>Επαρχίες:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Αστικές περιοχές (πληθυσμός > 50.000 κατοίκων και πυκνότητα μεγαλύτερη των 1.000 κατοίκων /mile²) ▪ Αστικά συγκροτήματα (πληθυσμός από 2.500 ως 50.000 κατοίκους) ▪ Ύπαιθρος (όλες οι υπόλοιπες περιοχές) 	<p>Οικισμοί: πληθυσμός (όριο 2.500 κατοίκους)</p> <p>Επαρχίες: πληθυσμός Εργαζόμενοι, πυκνότητα</p>

2.1.1.3 Οι σύγχρονες αντιλήψεις για την ύπαιθρο: η 'υπαιθρότητα'

Οι παραπάνω ορισμοί δίνουν την εικόνα μιας υπαίθρου μονοδιάστατης και εξαρτημένης. Πράγματι, είδαμε ότι γενικά η ύπαιθρος ορίζεται από αυτούς ως μια 'αντιθετική' έννοια: ότι μένει όταν τα υπόλοιπα έχουν οριστεί. Σε οικονομικούς όρους, οι περιοχές της υπαίθρου συνιστούν την 'ένδοχώρα' των πόλων ανάπτυξης, στην οποία τα ωφέληματα της ανάπτυξης (εισοδήματα - απασχόληση, υποδομές και υπηρεσίες) πρέπει να διαχυθούν (Σπιλάνης, 1996, Λαμπριανίδης, 2000), με άλλα λόγια οι περιοχές αυτές είναι μη-αυτόνομες περιοχές ανάπτυξης (όπως θα δούμε στη συνέχεια, η θεώρηση αυτή οδήγησε και στις προσεγγίσεις της τοπικής ανάπτυξης, της ενδογενούς ανάπτυξης και της ανάπτυξης της υπαίθρου). Στην χωροταξία, η ύπαιθρος επίσης ορίζεται όπως είδαμε ως το συμπλήρωμα των αστικών περιοχών (με κριτήρια όπως η πληθυσμιακή πυκνότητα και ο πληθυσμός, OECD 1994, CEC 1997a, Corpus and Crabtree 1996, Harrington and O'Donogue 1998). Στην ανάπτυξη πολιτικών, η ύπαιθρος θεωρήθηκε ως χώρος όπου κυριαρχεί η αγροτική παραγωγή και όλες οι άλλες δραστηριότητες αγνοήθηκαν. Ως αποτέλεσμα, ακόμη και η ίδια η έννοια της υπαίθρου αμφισβητήθηκε (Hoggart 1990), καθώς θεωρήθηκε ότι οι 'κλασσικές' προσεγγίσεις δεν μπορούσαν να αποδώσουν με κατάλληλο τρόπο τους μετασχηματισμούς και την πραγματικότητα των περιοχών και των κοινωνιών της

υπαίθρου σήμερα (Gray 2000). Η γενική αυτή θεώρηση της υπαίθρου ως εξαρτημένου και μονοδιάστατου χώρου, χωρίς σημαντικές διαφοροποιήσεις κατά οικονομικές δραστηριότητες, κοινωνικούς σχηματισμούς, φύλλο, εθνικότητα, ύπαρξη μειονοτήτων κτλ (Cloke and Little, 1997), έφτασε στα όρια της την δεκαετία του 1980 και έκτοτε έχει ξεκινήσει μια σημαντική προσπάθεια ανανέωσης τόσο της έννοιας και του περιεχομένου της υπαίθρου, όσο και των μεθόδων των κοινωνικών επιστημών που εξετάζουν και μελετούν τις κοινωνίες και το χώρο της υπαίθρου. Οι σύγχρονες αυτές αντιλήψεις προκρίνουν μια **αυτόνομη** έννοια της υπαίθρου, δηλαδή μια έννοια η οποία δεν θα εξαρτάται από τον ορισμό άλλων εννοιών, αλλά θα είναι δυνατόν να οριστεί 'μόνη της' (Hoggart et al. 1995, Jones 1995, Pratt, 1996, Cloke and Little 1997). Μια τέτοια προσέγγιση οφείλει να προχωρήσει σε ένα επίπεδο γενικότητας ευρύτερο από αυτό των διοικητικών ορισμών που παρουσιάστηκαν και να επιχειρήσει να ξεφύγει από τα στενά χωρικά πλαίσια με τα οποία αυτοί την συνδέουν.

Αναζητήθηκε έτσι μια *από-χωρικοποίηση* της έννοιας της υπαίθρου, δηλαδή επιδιώχθηκε η αποσύνδεση της από συγκεκριμένα ομοιογενή και αποκλειστικά χωρικά κριτήρια και η σύνδεση της με την κοινωνική αναπαράσταση των όσων θεωρούνται 'υπαίθρια' (Gray, 2000, Pratt, 1996), μια '*κοινωνική αναπαράσταση του χώρου*' (Halfacree, 1995, σελ. 2) από 'συνηθισμένους' ανθρώπους οι οποίοι 'διαχειρίζονται' σε καθημερινή βάση τις διάφορες διακριτές αναπαραστάσεις της υπαίθρου ως *υπαιθρότητες* (ruralities, Gilg, 1996, σελ. 22). Τα πλεονεκτήματα αυτού του τρόπου ορισμού της υπαίθρου και του υπαίθριου είναι ότι αποκαλύπτει πως άνθρωποι σε διαφορετικούς κοινωνικούς χώρους αντιλαμβάνονται και εκφράζουν την '*υπαιθρότητα*', ανάλογα με τα χαρακτηριστικά του πολιτισμικού και κοινωνικού τους συστήματος.

Έτσι, από την μια *ύπαιθρο - εξοχή - όχι πόλη* οδηγούμαστε σε πολλές διαφορετικές *υπαιθρότητες*, οι οποίες ορίζονται από τους χρήστες τους ως ένα πολιτισμικό τοπίο κοινωνικών, χρονικών και χωρικών μύθων και συμβόλων (Lawrence 1996, Little and Austin 1996), λαμβάνοντας με αυτόν τον τρόπο υπόψη τοπικές ιδιαιτερότητες και συνθήκες. Τελικά διαμορφώνονται πολλές τοπικές και μικρές υπαίθρους, οι οποίες ορίζονται από τις αλληλεπιδράσεις των διαφόρων χωρικών συγκεντρώσεων που τις αποτελούν (Phillips, 1998, Gray, 2000). Οι διαφορετικές αυτές υπαιθρότητες μπορούν να διακριθούν με ποικιλία κριτηρίων που μπορεί να είναι χωρικά, όπως η θέση των περιοχών και η ύπαρξη ειδικών χωρικών σχηματισμών (σύνορα, φυσικά όρια κτλ), μπορεί να είναι οικονομικά, όπως οι κυρίαρχες δραστηριότητες σε μια περιοχή (Λαμπριανίδης, 2000) ή κοινωνικά, όπως η ηλικία (van Dam Heins and Elbersen, 2002), το φύλλο (Cloke and Little, 1996), η τάξη (Halfacree, 1995), η φυλή (Cloke and Little, 1996) κτλ.

2.1.2 Ανάπτυξη Της Υπαίθρου, Ορισμοί Και Περιεχόμενο, Από Τις Πρακτικές Στη Θεωρία

2.1.2.1 Γενικά για την ανάπτυξη

Η έννοια της *ανάπτυξης* πραγματεύεται τις αλλαγές της κατάστασης των ανθρώπων και των κοινωνιών που τείνουν προς την ολοκλήρωση της ανθρώπινης προσωπικότητας και στην κάλυψη όσων θεωρούνται ως βασικές ανάγκες για την διαβίωση τους (Σπιλάνης, 1996). Ο ορισμός αυτός δείχνει το μεταβαλλόμενο περιεχόμενο της έννοιας της ανάπτυξης, καθώς οι προσδοκίες και οι «βασικές

ανάγκες» μεταβάλλονται χρονικά και χωρικά, αφού διαφορετικές κοινωνίες και εποχές καθορίζουν διαφορετικές ανάγκες διαβίωσης. Ο όρος *οικονομική ανάπτυξη*, αναφέρεται έτσι στη δημιουργία των οικονομικών συνθηκών που θα επιτρέψουν την κάλυψη των αναγκών αυτών (Σπιλάνης, 1996). Γενικά, για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, η οικονομική ανάπτυξη ταυτίζεται με την *οικονομική μεγέθυνση* (Σπιλάνης, 1996), δηλαδή την αύξηση του κεφαλήν εισοδήματος μιας χώρας ή μιας περιοχής γενικότερα (Bowles and Edwards, 1996). Η ταύτιση αυτή έχει αποπροσανατολίσει σε σημαντικό βαθμό τη συζήτηση γύρω από την ανάπτυξη, καθώς τείνουν να αγνοούνται άλλες παράμετροι της ανάπτυξης που σχετίζονται με διαστάσεις της διαβίωσης όπως η κοινωνική δικαιοσύνη, ο ελεύθερος χρόνος, η ποιότητα ζωής, η ποιότητα του περιβάλλοντος, η διατήρηση των φυσικών πόρων κ.α. (Σπιλάνης, 1996, Bowles and Edwards, 1996, Λαμπριανίδης, 2001). Για το λόγο αυτό έχει γίνει μια προσπάθεια εισαγωγής νέων εννοιών, όπως αυτή της *βιώσιμης ή αειφόρου ανάπτυξης*, που διαρθρώνεται γύρω από τρεις συνιστώσες: την οικονομική αποτελεσματικότητα (και όχι υποχρεωτικά μεγέθυνση), την κοινωνική δικαιοσύνη (ενδογενεακή και διαγενεακή) και την περιβαλλοντική προστασία (Σπιλάνης, 1996). Η έννοια αυτή εισήχθηκε πρώτη φορά στις επίσημες συζητήσεις στη διάσκεψη του Ρίο το 1992 και έκτοτε αποτελεί αντικείμενο έντονων συζητήσεων σχετικά με το περιεχόμενο της, τους δείκτες μέτρησης και τις πολιτικές εφαρμογής της. Μια άλλη έννοια σχετική με την ανάπτυξη, είναι η προσέγγιση των Ηνωμένων Εθνών για την *ανθρώπινη ανάπτυξη*, η οποία επικεντρώνεται περισσότερο στην οικονομική αποτελεσματικότητα και στην κοινωνική δικαιοσύνη – εξάλειψη της φτώχειας και μετρίεται από τον Οργανισμό σε ετήσια βάση για να αποτελέσει αφετηρία συζητήσεων και πολιτικών καταπολέμησης της φτώχειας και επίτευξης κοινωνικής δικαιοσύνης (UN, 2003).

2.1.2.2 Από την Εξωγενή στην Ενδογενή Ανάπτυξη και στην Ανάπτυξη της Υπαίθρου

Η ανάπτυξη της υπαίθρου ιστορικά προέρχεται από τις προσπάθειες διαμόρφωσης μιας νέας στρατηγικής ανάπτυξης αναπτυσσόμενων κρατών από διεθνείς οργανισμούς (Διεθνής Τράπεζα, Ηνωμένα Έθνη) στη δεκαετία του 1970. Ήδη είχαν αναγνωριστεί τα όρια του εκσυγχρονιστικού υποδείγματος και η ανάπτυξη της υπαίθρου είχε σκοπό να αποτελέσει μια εναλλακτική πρόταση που θα μειώσει τις ανισότητες και θα επικεντρωθεί σε περισσότερους τομείς από την αγροτική ανάπτυξη και θα στοχεύσει στην καταπολέμηση των ανισοτήτων και της φτώχειας (Hariss από Papadopoulos, 2003).

Τα αδιέξοδα των περιοχών της υπαίθρου μπορούν να περιγραφούν πολύ χαρακτηριστικά από την 'περιφερειακότητα' τους. Σε έναν κόσμο όπου η αστικοποίηση και η ανάπτυξη του τομέα των υπηρεσιών αποτελούν λίγο πολύ μη αναστρέψιμες τάσεις για το άμεσο μέλλον, η ύπαιθρος καλείται να παίξει τον ρόλο της 'περιφέρειας' για τους αναπτυξιακούς, πολιτικούς, πληθυσμιακούς και κοινωνικούς 'πόλους' των αστικών κέντρων και να προσφέρει τρόφιμα σε αυτούς του πόλους μέσα από την ανάπτυξη μιας επιχειρηματικής, ορθολογικής αγροτικής παραγωγής. Το πρόβλημα ήταν ότι η αγροτική έξοδος που επιδιώχθηκε από το μοντέλο αυτό, αφαίρεσε από την ύπαιθρο τα δυναμικότερα στρώματα του πληθυσμού και ήταν ημιτελής και άνιση στις διάφορες χώρες, αλλά και στο εσωτερικό κάθε χώρας για λόγους που είχαν να κάνουν με την ατελή ανάπτυξη της οικονομίας στις πόλεις και την αυξανόμενη ανεργία σε αυτές, με φυσικά όρια κτλ. Το αποτέλεσμα ήταν η παγίωση της περιφερειακότητας και

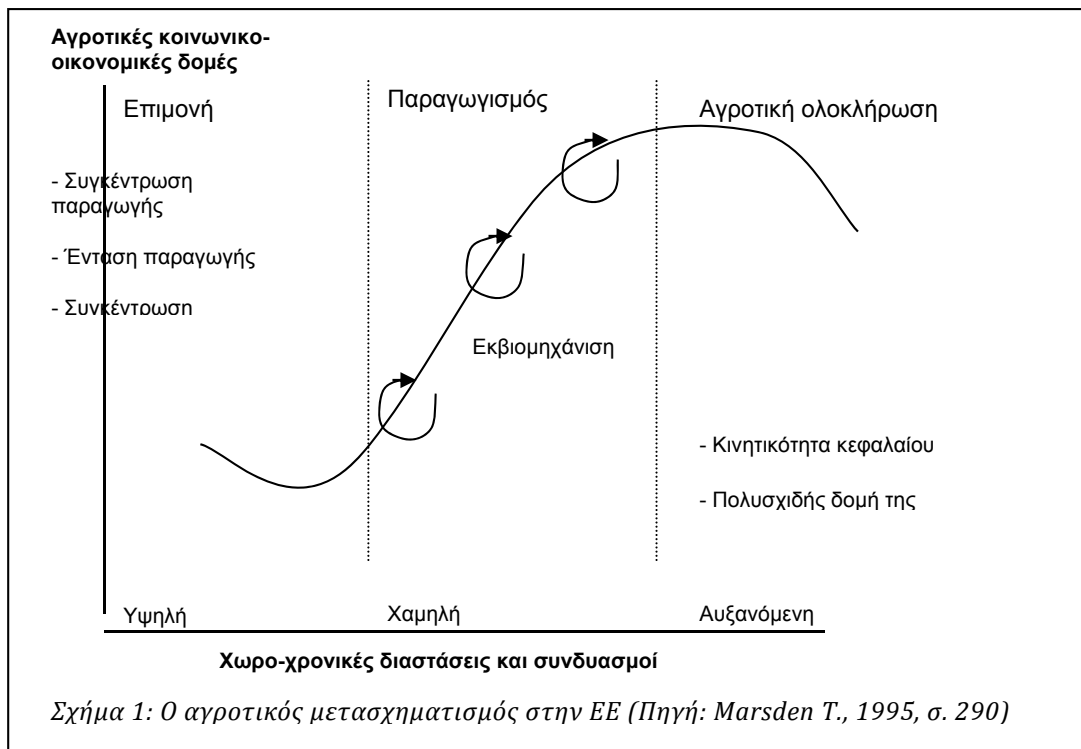
των άνισων ανταλλαγών μεταξύ πόλης – υπαίθρου. Οι άνισες ανταλλαγές επιδιώχθηκε να αντιμετωπιστούν με δημιουργία υποδομών και τον εκσυγχρονισμό των αγροτικών δομών (βιώσιμες και ανταγωνιστικές εκμεταλλεύσεις, van der Ploeg et al., 2000), με παράλληλη μείωση των μικρών και πολύ-λειτουργικών εκμεταλλεύσεων σε ένα τυπικό μοντέλο εξωγενούς ανάπτυξης, όπου δηλαδή οι αναπτυξιακές πρακτικές ‘εμφυτεύονται’ σε μια περιοχή απ’ έξω και ελέγχονται εξωτερικά, οπότε και η ανάπτυξη ‘πηγάζει’ από εξωγενείς παράγοντες (Paradopoulos, 2003).

Το εξωγενές αυτό μοντέλο έφτασε στα όρια του και η συνεχιζόμενη εντατικοποίηση και βιομηχανοποίηση της αγροτικής παραγωγής οδήγησε στην υπερπαραγωγή τροφίμων στις εγχώριες αγορές, έριξε τις τιμές σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα, δημιούργησε πολλά και σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα και επέτεινε την αγροτική έξοδο των νέων και δυναμικότερων τμημάτων των κοινωνιών της υπαίθρου. Η κριτική του εξωγενούς μοντέλου του καταλόγιζε (Paradopoulos, 2003):

- **Εξαρτημένη ανάπτυξη**, από επιδοτήσεις και πολιτικές αποφάσεις οργανισμών χωρίς γνώση της περιοχής.
- **Άνιση ανάπτυξη**, με έμφαση μόνο σε συγκεκριμένους τομείς και επιχειρήσεις.
- **Καταστροφική ανάπτυξη**, η οποία ομογενοποίησε την ποικιλομορφία της υπαίθρου και δημιούργησε περιβαλλοντικά προβλήματα.
- **Εξωγενή ανάπτυξη**, σχεδιασμένη και διαχειριζόμενη από εξωτερικούς από την περιοχή οργανισμούς.

Έτσι, άρχισε σταδιακά να αναδύεται το ενδογενές μοντέλο ανάπτυξης της υπαίθρου (ανάπτυξη δηλαδή εκ των έσω), το οποίο ξεκίνησε από τη δεκαετία του 1980, παράλληλα με το μοντέλο βιώσιμης ανάπτυξης, με την παραδοχή ότι οι πόροι της περιοχής (φυσικοί, ανθρώπινοι, πολιτισμικοί) αποτελούν την καλύτερη λύση για την ανάπτυξη της (Slee, 1993). Η μετάβαση ξεκίνησε από εμπειρικούς και θεωρητικούς λόγους. Οι κυριότεροι εμπειρικοί λόγοι που αναπτύχθηκαν ήδη είναι αρνητικοί, δηλαδή προβάλλουν τα μειονεκτήματα του μοντέλου εξωγενούς ανάπτυξης. Άλλοι, θετικοί λόγοι έχουν να κάνουν με τα θετικά αποτελέσματα περιοχών της υπαίθρου που χρησιμοποίησαν το τοπικό δυναμικό τους, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τη ‘διάχυτη εκβιομηχάνιση’ της Κάτω Ιταλίας τη δεκαετία του 1980 (Βαΐου και Χατζημιχάλης, 1997). Οι θεωρητικοί λόγοι είχαν να κάνουν με την γενικότερη αποκέντρωση του σχεδιασμού και της διαμόρφωσης πολιτικών σε πολλά επίπεδα, αλλά περισσότερο με την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης. Η βιώσιμη ανάπτυξη, όπως είδαμε, αποτελεί μια προσπάθεια να ενσωματωθούν περιβαλλοντικές και κοινωνικές συνιστώσες στην οικονομική μεγέθυνση, συνδυάζοντας έτσι τη διατήρηση των φυσικών πόρων και του τοπίου μιας περιοχής (περιβαλλοντικού κεφαλαίου) με την αναπαραγωγή και βιωσιμότητα των τοπικών κοινωνιών (κοινωνικού κεφαλαίου) και την μεγέθυνση της οικονομίας (Σπιλάνης, 1996). Σχηματικά η μετάβαση στο μοντέλο

του εκσυγχρονισμού – παραγωγισμού και από εκεί στην προσέγγιση της ανάπτυξης της υπαίθρου παρουσιάζεται στο Σχήμα 1.

Στο Σχήμα 1, η πρώτη φάση των αγροτικών κοινωνιών (υψηλή πολυδραστηριότητα στον Άξονα Χ) αντιπροσωπεύει τις κοινωνίες πριν από τον εκσυγχρονισμό της γεωργίας, οι οποίες ήταν περισσότερο προσανατολισμένες στην επιβίωση και στην αυτάρκεια των μελών τους, με όμοιες αγροτικές δομές, βασισμένες στην εργασία. Η δεύτερη φάση, του παραγωγισμού, αντιστοιχεί στην αντικατάσταση της εργασίας από τις μηχανές, στην εξειδίκευση της παραγωγής και στην χαμηλή πολυδραστηριότητα των γεωργών και των νοικοκυριών τους, στο τυπικό υπόδειγμα εκσυγχρονισμού που μεταβάλλει τις κοινωνικοοικονομικές δομές των κοινωνιών και αυξάνει την παραγωγή και την παραγωγικότητα. Η τρίτη φάση, η οποία αντιπροσωπεύει την στροφή στο ενδογενές υπόδειγμα ανάπτυξης (αγροτική ολοκλήρωση), χαρακτηρίζεται από αυξανόμενη πολυδραστηριότητα των νοικοκυριών και μεταβολή των κοινωνικοοικονομικών δομών από την αγροτική ανάπτυξη στην ανάπτυξη της υπαίθρου.

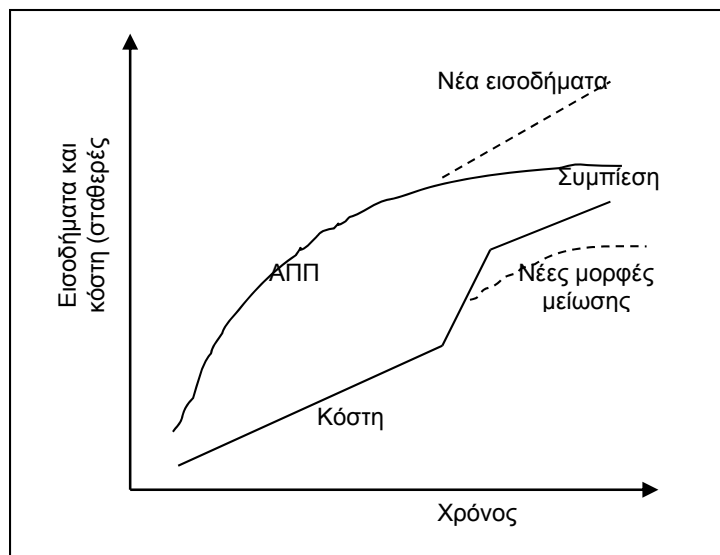
Το ενδογενές υπόδειγμα δεν πρεσβεύει βέβαια την απομόνωση της περιοχής στην οποία αναφέρεται από τον υπόλοιπο κόσμο και τις ροές αγαθών, κεφαλαίων, προσώπων, πληροφορίας. Έτσι, θα πρέπει να έχουμε πάντα υπόψη ότι το ενδογενές υπόδειγμα αποτελεί στην πραγματικότητα την ενσωμάτωση των τοπικών πόρων της περιοχής στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα και επομένως περιλαμβάνει και τμήματα του εξωγενούς υποδείγματος, καθώς σε ένα δυναμικά μεταβαλλόμενο

κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο, τα τοπικά παραγωγικά και καταναλωτικά δίκτυα εμπλέκονται σε διαφορετικούς βαθμούς με την παγκόσμια οικονομία. Το ζήτημα όμως στο υπόδειγμα ενδογενούς ανάπτυξης είναι η κινητοποίηση όσο το δυνατόν περισσότερων τοπικών πόρων στην αλληλεπίδραση αυτή και η προσπάθεια ελέγχου ενός μέρους της διαδικασίας και των δικτύων που προκύπτουν από αυτή (Murdoch, 2000).

2.1.2.3 Η Ανάπτυξη Της Υπαίθρου

Η ανάπτυξη της υπαίθρου είδαμε ότι πηγάζει από το υπόδειγμα ενδογενούς τοπικής ανάπτυξης και ότι έχει προέλθει από την ανάγκη διαφοροποίησης από το εξωγενές υπόδειγμα του εκσυγχρονισμού, εξαιτίας μιας σειράς εξελίξεων τις τελευταίες 2-3 δεκαετίες. Οι σημαντικότερες από αυτές τις εξελίξεις αναφέρονται (van der Ploeg et al., 2000, Renting et. al., 2003a, Marsden et. al., 2001, OECD, 1995, Gilg and Battershill, 1998, Ilbery and Kneafsey, 1999, Banks and Marsden, 2001):

- Στην **πολύ-λειτουργικότητα** της υπαίθρου και των νοικοκυριών με την αύξηση της **πολύ-δραστηριότητας** και της απασχόλησης εκτός γεωργίας.
- Στην **συνέργια** μεταξύ δραστηριοτήτων τόσο σε επίπεδο νοικοκυριού (συνδυασμοί παραγωγής προϊόντων και παροχής υπηρεσιών), όσο και σε επίπεδο περιοχών, με συνδυασμούς και συνέργιες μεταξύ διαφορετικών επιχειρήσεων και δραστηριοτήτων (γεωργία – κτηνοτροφία και παροχή υπηρεσιών) για την απόκτηση όσο το δυνατόν υψηλότερης προστιθέμενης αξίας τοπικά (van der Ploeg et al., 2000).
- Στην **αναδιάρθρωση** των εκμεταλλεύσεων και της αγροτικής παραγωγής και διαφοροποίηση της παραγωγής με σκοπό να αντιμετωπιστούν οι *‘τεχνολογικές και κανονιστικές μολόπετρες’* (technological and regulatory treadmills, Renting et. al., 2003a) δηλαδή να αντιμετωπιστεί το κόστος που προκύπτει από τη συνεχή προσπάθεια εκσυγχρονισμού των εκμεταλλεύσεων και αύξησης της παραγωγικότητας (τεχνολογική μολόπετρα) και το κόστος τήρησης κανονισμών ασφάλειας και πολιτικών ποσοτώσεων παραγωγής (κανονιστική μολόπετρα) που αύξησαν δυσανάλογα το κόστος παραγωγής σε σχέση με τις σταθερές λίγο – πολύ τιμές των αγροτικών προϊόντων την τελευταία δεκαετία και την απαίτηση των καταναλωτών για χαμηλές τιμές και ασφαλή προϊόντα. Οι εκμεταλλεύσεις έτσι υποχρεώθηκαν να ανακαλύψουν ή να υιοθετήσουν εναλλακτικές πηγές οικονομικών προσόδων, είτε αναλαμβάνοντας νέες δραστηριότητες (στα πλαίσια της πολύ-λειτουργικότητας και της πολύ-απασχόλησης που συζητήθηκε ήδη), είτε προσπαθώντας να ‘κρατήσουν’ στην εκμετάλλευση μεγαλύτερο μέρος της συνολικής αξίας του προϊόντος (αγροβιοτεχνία, απευθείας πώληση στον καταναλωτή κτλ.). Σχηματικά η ‘συμπύεση’ αυτή των κερδών παρουσιάζεται στο Σχήμα 2.

Σχήμα 2. Μεταπολεμική αγροτική ανάπτυξη και οι εξελίξεις των πρακτικών ανάπτυξης της υπαίθρου (πηγή: van der Ploeg et al., 2000, σελ. 395)

- Η **ύπαιθρος δεν αποτελεί πλέον μονοπώλιο της αγροτικής παραγωγής ή των αγροτών**. Πολλοί 'επιστρέφουν' στην ύπαιθρο, ενώ παράλληλα αποτελεί όλο και σημαντικότερο πόλο επισκέψεων, με αποτέλεσμα η σημασία της αγροτικής παραγωγής να μειώνεται και νέες μορφές παραγωγής και κατανάλωσης να αναδύονται, που έχουν να κάνουν περισσότερο με παροχή υπηρεσιών (van der Ploeg et al., 2000, Marsden et. al., 2001).
- **Νέες πολιτικές** διαμορφώνονται που επιχειρούν να αντικαταστήσουν ή να αναδιαμορφώσουν αδιέξοδες πολιτικές που κατέληξαν σε πλεονάσματα και αχρησιμοποίητη παραγωγή και αμφισβήτησαν το ρόλο του αγρότη ως παραγωγού τροφής. Οι νέες πολιτικές επιδιώκουν να εξυπηρετήσουν και να θέσουν σε κίνηση τις νέες αυτές εξελίξεις.
- Σε **μεταβολές στην αγρο-διατροφική αλυσίδα** και κυρίως στην αυξανόμενη προτίμηση των καταναλωτών για προϊόντα ποιότητας, τα οποία έχουν ονομασία προέλευσης ή/και επίσημη σήμανση ιδιοτυπίας – τοπικότητας – ποιότητας, αντί ανώνυμων μαζικών προϊόντων. Η μεταβολή αυτή συνδέεται στενά με τις περιοδικές διατροφικές κρίσεις ασφάλειας σε ποικιλία προϊόντων φυτικής και ζωικής παραγωγής (OECD, 1995, Gilg and Battershill, 1998, Ilbery and Kneafsey, 1999, Banks and Marsden, 2001, Renting et. al., 2003a).

Όπως γίνεται φανερό από μια απλή ανάγνωση των παραπάνω εξελίξεων πολλές συνδέονται μεταξύ τους και αποτελούν στην πραγματικότητα διαφορετικές όψεις του ίδιου νομίσματος. Αυτό που δεν μπορούν όμως να μας δείξουν ευκρινώς οι παραπάνω εξελίξεις, είναι το ακριβές θεωρητικό πλαίσιο της ανάπτυξης της υπαίθρου, καθώς αυτό κάθε άλλο παρά ορισμένο με σαφή τρόπο είναι σήμερα. Ορισμένα τμήματα ενός συνεκτικού θεωρητικού πλαισίου υπάρχουν, αλλά έχει γίνει γενικά δεκτό ότι σήμερα προηγούνται οι *πρακτικές* της ανάπτυξης της υπαίθρου και η θεωρία (και η πολιτική) προσπαθεί να ακολουθήσει τις πρακτικές αυτές και να εξηγήσει και να προβλέψει τις εξελίξεις. Τα τμήματα του πλαισίου καταλήγουν (όπως θα αναλυθεί και στη συνέχεια) ότι πρόκειται για μια διαδικασία σε πολλά επίπεδα, με πολλούς πρωταγωνιστές και με πολλά πρόσωπα (van der Ploeg et al., 2000, Jenkins, 2000, Marsden et. al., 2001, Marsden et. al., 2002). Στις σημειώσεις αυτές, θα ακολουθηθεί η πρακτική αυτή που περιγράφηκε ήδη. Θα παρουσιαστούν δηλαδή πρώτα αναλυτικότερα οι σύγχρονες

εξελίξεις και οι γεωγραφίες που προκύπτουν από αυτές, έπειτα θα παρουσιαστούν οι πρακτικές της ανάπτυξης της υπαίθρου και μόνο μετά θα συζητηθούν αναλυτικότερα όσα μέρη της θεωρίας υπάρχουν και σε ποιες εννοιολογικές και επιστημολογικές περιοχές πρέπει να προστεθούν νέα θεωρητικά μέρη.